

ІМПЕРАТИВИ РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОЇ ІНДУСТРІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВІДНОВЛЕННЯ

IMPERATIVES FOR THE DEVELOPMENT OF THE HOTEL AND RESTAURANT INDUSTRY UNDER MARTIAL LAW: TRENDS AND PROSPECTS FOR RECOVERY

У статті розкрито особливості імперативів розвитку готельно-ресторанної індустрії в умовах воєнного стану та виокремлено пріоритети післявоєнного відновлення цієї сфери національної економіки. Проаналізовано ключові показники розвитку суб'єктів господарювання у сфері тимчасового розміщення й організації харчування, зокрема кількість зайнятих працівників, кількість діючих суб'єктів господарювання та обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг). Проаналізовано податкові надходження до державного бюджету України від суб'єктів господарювання у сфері тимчасового розміщення й організації харчування. Висвітлено ряд перспектив щодо відновлення готельно-ресторанної індустрії у воєнний та післявоєнний періоди.

Ключові слова: готельно-ресторанна індустрія, суб'єкт господарювання, діяльність, воєнний стан, відновлення.

The article reveals the peculiarities of the imperatives for the development of the hotel and restaurant industry under martial law and identifies the priorities for the post-war restoration of this sector of the national economy. The article analyzes the key indicators of development of business entities in the field of temporary accommodation and catering, in particular, the number of employees, the number of operating business entities and the volume of products (goods, services) sold. The article analyzes tax revenues to the state budget of Ukraine from business entities in the field of temporary accommodation and catering. The author highlights a number of prospects for the restoration of the hotel and restaurant industry in the wartime and postwar periods. It is established that the hotel and restaurant industry of Ukraine, despite significant losses and damages, including destruction, needs to develop a strategic vision of the prospects for future activities. It has been established that the post-war reconstruction of Ukraine has great potential for the development of the hotel and restaurant industry, as after the war many new opportunities for infrastructure development may appear, including hotels, leisure centers and recreation centers. This will lead to an increase in consumers of hotel and restaurant services. However, in order to fully realize the potential of the hotel and restaurant industry, it is necessary to take into account such aspects as improving the quality of hotel and restaurant services, developing effective marketing strategies, and supporting small and medium-sized businesses operating in the hotel and restaurant industry. Therefore, it is worth noting that the future of the hotel and restaurant business in Ukraine depends on the scale of destruction and the pace of reconstruction during the war and post-war periods, the migration processes of the population and potential employees in the hotel and restaurant business, and, above all, the level of solvency of the population as potential future customers. At the same time, the successful development of the hotel and restaurant industry will contribute to Ukraine's economic growth.

Key words: hotel and restaurant industry, business entity, activities, martial law, restoration.

УДК 338.48

DOI: <https://doi.org/10.32782/bses.83-7>

Кривенкова Р.Ю.

к. держ. упр., доцент кафедри туризму,
ДВНЗ «Ужгородський національний
університет»

Сіра Е.О.

к. е. н., доцент кафедри
туристичної інфраструктури
та готельно-ресторанного господарства,
ДВНЗ «Ужгородський національний
університет»

Kryvenkova Ruslana

State Higher Educational Institution
«Uzhhorod National University»

Sira Evelina

State Higher Educational Institution
«Uzhhorod National University»

Постановка проблеми. Готельно-ресторанна індустрія – це особливо значна галузь національної економіки, яка має потенціал стати справжнім каталізатором економічного розвитку України, оскільки готельно-ресторанний бізнес створює нові робочі місця, залучає іноземні інвестиції та сприяє розвитку культурних цінностей. Однак повномасштабна російсько-українська війна внесла корективи у розвиток цієї сфери, які в основному призвели до закриття бізнесу у небезпечних та окупованих територіях, зниження масштабів діяльності представників цього бізнесу, релокації багатьох із них у більш безпечні місця тощо. З огляду на такі тенденції розвитку готельно-ресторанного бізнесу, питання його відновлення є дуже важливими та, зі свого боку, зумовлюють актуальність тематики цієї статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика розвитку готельно-ресторанної індустрії в умовах воєнного стану є предметом досліджень багатьох вчених, зокрема ґрунтовні

дослідження у цьому напрямку здійснюють: Бригілевич Г.М., Володько О.В., Денищенко Л.В., Дудник С.О., Кушнірук В.С., Куц Л.І., Мальська М.П. та ін. Проте, беручи до уваги дослідження науковців, доцільно відзначити, що практичні аспекти розвитку готельно-ресторанної індустрії в умовах воєнного стану є малодослідженими.

Постановка завдання. Метою статті виступає розкриття імперативів розвитку готельно-ресторанної індустрії в умовах воєнного стану та виокремлення пріоритетів післявоєнного відновлення цієї сфери національної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. В основі імперативів розвитку готельно-ресторанного бізнесу України лежить вивчення стану та тенденцій функціонування цього виду економічної діяльності з урахуванням різних чинників, що впливають на зазначений процес.

Доцільно відзначити, що готельно-ресторанна індустрія зазнала значних збитків від повномасштабного вторгнення країни-агресора в Україну та

війни, що досі триває, не оговтавшись при цьому від наслідків пандемії COVID-19. Тому, враховуючи такі аспекти розвитку готельно-ресторанної індустрії, головною метою подальшого функціонування має стати пошук інструментів підтримки цієї сфери та формування необхідних резервів для подальшого функціонування в умовах нових викликів.

На сучасному етапі для забезпечення розвитку готельно-ресторанної індустрії в Україні реалізуються різні програми фінансування від міжнародних організацій. При тому, попри труднощі, з якими наразі стикається готельно-ресторанна індустрія, представники цього виду бізнесу активно вдосконалюють свої стратегії для забезпечення стабільності та привабливості для клієнтів, у тому числі іноземних.

Важливим імперативом розвитку готельно-ресторанної індустрії в Україні є індикатор зайнятості в цій сфері. Аналіз статистичних даних засвідчує, що під час війни частка зайнятих осіб у суб'єктах господарювання у сфері тимчасового розміщення й організації харчування суттєво скоротилася у порівнянні з довоєнним періодом. Так, за 2022 рік кількість зайнятих працівників знизилася на понад 28% (табл. 1). Щодо працівників, які зайняті у підприємствах у сфері тимчасового розміщення й організації харчування, то зниження становило 27,8%, а працівників, які зайняті у фізичних особах-підприємцях цього виду діяльності, – 28,8%.

Кількість представників готельно-ресторанного бізнесу тенденційно зростала до початку повномасштабної російсько-української війни, при чому їх потенціал мав чітку тенденцію до нарощення

обсягів діяльності. Так, відпочинок, який пропонували представники готельно-ресторанного бізнесу в довоєнний період, був різноманітним. Однак, із початком повномасштабного вторгнення країни-агресора на територію України все змінилося, оскільки кількість діючих представників бізнесу суттєво скоротилася, при цьому змінився також і асортимент послуг.

За 2022 рік, порівняно із попереднім роком, на 17,3% зменшилася кількість діючих суб'єктів господарювання у сфері тимчасового розміщення й організації харчування (табл. 2). Значне скорочення відбулося серед підприємств, оскільки кількість цих представників бізнесу скоротилася на 36,4%.

Пріоритетним імперативом розвитку готельно-ресторанної індустрії доцільно визначити обсяг реалізованої продукції. Дані таблиці 3 засвідчують, що у 2022 році відбулося падіння обсягів реалізованої продукції суб'єктів господарювання у сфері тимчасового розміщення й організації харчування на 64,4% порівняно із 2021 роком. Серед видів діяльності суб'єктів господарювання, що функціонують у сфері тимчасового розміщення й організації харчування, найбільші падіння обсягів відбулися в суб'єктах, які займаються діяльністю засобів розміщення на період відпустки та іншого тимчасового проживання (на 91,6%) та суб'єктів, що займаються діяльністю інших засобів тимчасового розміщення (на 78,4%). Окрім негативних тенденцій, відбулися також позитивні. Так, у 2022 році зафіксовано зростання обсягів реалізації продукції у суб'єктів, що займаються постачанням готових страв (на 22,2%).

Таблиця 1

Кількість зайнятих працівників у суб'єктах господарювання у сфері тимчасового розміщення й організації харчування

Рік	Кількість зайнятих працівників у суб'єктах господарювання					
	усього, осіб	у % до загального показника	підприємства		фізичні особи-підприємці	
			осіб	у % до загального показника	осіб	у % до загального показника
2021	250489	2,8	86244	1,3	164245	6,5
2022	179197	2,4	62301	1,1	116896	5,5

Джерело: сформовано на основі [1]

Таблиця 2

Кількість діючих суб'єктів господарювання у сфері тимчасового розміщення й організації харчування

Рік	Кількість діючих суб'єктів господарювання					
	усього, осіб	у % до загального показника	підприємства		фізичні особи-підприємці	
			одиниць	у % до загального показника	одиниць	у % до загального показника
2021	69775	3,6	7560	2,0	62215	3,9
2022	57734	3,3	4805	1,8	52929	3,6

Джерело: сформовано на основі [2]

Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів господарювання у сфері тимчасового розміщення й організації харчування

Вид економічної діяльності	КВЕД-2010	Роки	Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів господарювання		
			усього, тис. грн	з них у фізичних осіб-підприємців, тис. грн	у % до загального показника суб'єктів господарювання відповідного виду діяльності
Тимчасове розміщення й організація харчування	I	2021	107285318,6	59226262,8	55,2
		2022	38181385,3	2563992,3	6,7
тимчасове розміщення	55	2021	20120453,6	7555140,2	37,5
		2022	7830835,3	96517,8	1,2
діяльність готелів і подібних засобів тимчасового розміщення	55.1	2021	15120876,9	5510675,8	36,4
		2022	7380774,3	77799,9	1,1
діяльність засобів розміщення на період відпустки та іншого тимчасового проживання	55.2	2021	4550621,6	1737052,8	38,2
		2022	384002,8	15877,3	4,1
надання місць кемпінгами та стоянками для житлових автофургонів і причепів	55.3	2021	14789,7	7778,1	52,6
		2022	7172,5	0,0	0,0
діяльність інших засобів тимчасового розміщення	55.9	2021	434165,4	299633,5	69,0
		2022	58885,7	2840,6	4,8
діяльність із забезпечення стравами та напоями	56	2021	87164865,0	51671122,6	59,3
		2022	30350550,0	2467474,5	8,1
діяльність ресторанів, надання послуг мобільного харчування	56.1	2021	72085276,6	45162147,0	62,7
		2022	15579398,5	1802068,6	11,6
постачання готових страв	56.2	2021	11288133,2	3815846,2	33,8
		2022	13798542,1	109983,8	0,8
обслуговування напоями	56.3	2021	3791455,2	2693129,4	71,0
		2022	972609,4	555422,1	57,1

Джерело: сформовано на основі [3]

Загалом ситуація на ринку тимчасового розміщення й організації харчування в Україні досить сильно відрізняється залежно від регіону. Так, з початком повномасштабного вторгнення багато представників цього виду діяльності припинили діяльність через міркування безпеки, відсутність попиту, технічні причини або через пошкодження чи руйнування, спричинені обстрілами.

Ситуація на готельно-ресторанному ринку України відрізняється за динамікою розвитку залежно від регіону, тому результати діяльності таких представників готельно-ресторанної індустрії залежать від регіону їх розташування та віддаленості від бойових дій. Найбільш сприятливими умовами для діяльності суб'єктів господарювання у сфері тимчасового розміщення й організації харчування є Львівська та Київська області, а також м. Київ, про що свідчать дані податкових надходжень до державного бюджету України станом на 1 червня 2023 року (табл. 4).

Зараз готельно-ресторанна індустрія України перебуває в складній ситуації через повномасштабну російсько-українську війну. Аналізуючи сучасний стан та тенденції розвитку готельно-ресторанної індустрії (табл. 1-4), можна виділити такі негативні наслідки війни: зміна цільового призначення; закриття або злиття готелів та ресторанів; відмова або відсутність споживачів послуг; виведення готелів і ресторанів на окупованих територіях з міжнародних ринків; порушення ланцюга постачання; втрата кадрового забезпечення у зв'язку з від'їздом або мобілізацією; відсутність інвестування та уповільнення загальної економічної активності.

Попри виклики, пов'язані з війною, готельно-ресторанна індустрія України продовжує приваблювати клієнтів та демонструвати свою адаптивність і стійкість. На сучасному етапі представники готельно-ресторанного бізнесу відіграють важливу роль у задоволенні різноманітних потреб, від ділових поїздок і тимчасового розміщення до відпо-

чинку. Деяким представникам готельно-ресторанного бізнесу, розташованим ближче до фронту, може бути особливо важко залучити відвідувачів та інвестиції. Важливо також пам'ятати, що обставини можуть змінюватися, і ці суб'єкти повинні бути готовими адаптуватись до мінливих умов війни. Окрім того, слід пам'ятати й те, що готельно-ресторанна індустрія відіграє одну з вирішальних ролей у підтримці національної економіки та наданні необхідних послуг у такі важкі часи для нашої країни.

Таблиця 4

Податкові надходження до державного бюджету України від суб'єктів господарювання у сфері тимчасового розміщення й організації харчування станом на 01.06.2023 р., млн грн

Територія	Сума
Україна	1234064782
м. Київ	854848111
Львівська область	77133962
Київська область	56059647
Дніпропетровська область	32724236
Івано-Франківська область	30032442
Одеська область	22331052
Волинська область	20443994
Херсонська область	19462160
Закарпатська область	13759596
Харківська область	12489305
Полтавська область	11016878
Миколаївська область	9085405
Хмельницька область	8570376
Житомирська область	8538159
Рівненська область	8189610
Вінницька область	7975626
Чернігівська область	7248751
Черкаська область	7086803
Тернопільська область	6285378
Кіровоградська область	5289288
Чернігівська область	5192762
Запорізька область	4764190
Сумська область	3763354
Донецька область	1702696
Луганська область	71003

Джерело: сформовано на основі [4]

З огляду на подальші перспективи розвитку готельно-ресторанної індустрії доцільним є розробка та ефективна реалізація заходів, які сприятимуть відновленню післявоєнного готельно-ресторанного господарства України. Так, заходи повинні передбачати насамперед: розробку програм і проєктів за підтримки національних та між-

народних організацій, зокрема, розробку обґрунтованих стратегічних і тактичних цілей управління для кожного представника готельно-ресторанного бізнесу; впровадження інноваційних технологій; координацію матеріально-технічного забезпечення; створення фонду підтримки цього виду бізнесу; орієнтацію на використання органічної продукції у діяльності [5, с. 33].

При розробці планів відновлення готельно-ресторанної індустрії післявоєнної України доцільно брати до уваги досвід інших країн, які теж зазнали збитків від війни. При цьому відновлення готельно-ресторанної індустрії України у післявоєнний період потребує рішучих дій і кардинальних змін в управлінській складовій, інвестиційній політиці та якості надання послуг [6, с. 41].

Після війни економічний потенціал багатьох регіонів може бути обмежений через зруйновану інфраструктуру, скорочення робочої сили та виснаження природних ресурсів. Тому одним із пріоритетів відновлення готельно-ресторанної індустрії може бути створення недорогих готелів і ресторанів, що могли б залучити більше клієнтів, які шукають недорогі місця для ночівлі та харчування (це могло б стимулювати розвиток інфраструктури регіону та, відповідно, готельно-ресторанних послуг). З іншого боку, розвиток готельно-ресторанного бізнесу дасть можливість створити нові робочі місця і підвищити прибутки та рівень життя місцевих жителів [7, с. 130].

Отже, доцільно відзначити, що готельно-ресторанна індустрія України, попри значні втрати та збитки, включно з руйнуваннями, потребує розробки стратегічного бачення перспектив майбутньої діяльності. При цьому мають місце дві основні стратегії розвитку готельно-ресторанного бізнесу в умовах війни – це стратегія часткового перепрофілювання та стратегія пристосування до умов, які виникли через російсько-українську війну.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, підсумовуючи, зауважимо, що післявоєнна відбудова України має великий потенціал для розвитку готельно-ресторанної індустрії, адже після війни може з'явитися багато нових можливостей для розвитку інфраструктури, включаючи готелі, центри дозвілля та бази відпочинку. Це призведе до збільшення споживачів готельно-ресторанних послуг. Проте, щоб повністю реалізувати потенціал готельно-ресторанної індустрії, необхідно враховувати такі аспекти, як підвищення якості готельно-ресторанних послуг, розробка ефективних маркетингових стратегій, підтримка малих та середніх суб'єктів господарювання, що здійснюють діяльність у готельно-ресторанній індустрії. Тому варто зазначити, що майбутнє готельно-ресторанного бізнесу в Україні залежить від масштабів руйнування та темпів відбудови у воєнний та післявоєнний періоди, міграційних процесів насе-

лення і потенційних працівників у сфері готельно-ресторанного бізнесу та особливо від рівня платоспроможності населення як потенційних майбутніх клієнтів. Водночас як наслідок успішний розвиток готельно-ресторанної індустрії сприятиме економічному відновленню України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Кількість зайнятих працівників на підприємствах за їх розмірами за видами економічної діяльності. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

2. Кількість діючих суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

3. Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

4. Податкові надходження до державного бюджету, млн грн (агрегація даних по кодифікатору територіальних громад). Державна податкова служба України. URL: <https://map.tax.gov.ua/main>

5. Мальська М.П., Бригілевич Г.М. Розвиток готельно-ресторанного бізнесу в сучасних умовах. *Туристичний та готельно-ресторанний бізнес в Україні: проблеми розвитку та регулювання: Матеріали XIV Міжнародної науково-практичної конференції (23–24 березня 2023 року, м. Черкаси): у 2-х томах / М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т. Т. 1. Черкаси : ЧДТУ, 2023. С. 31–33.*

6. Кушнірук В.С., Денищенко Л.В. Готельно-ресторанна індустрія: сучасний стан та перспективи розвитку. *Modern Economics*. 2023. № 38. С. 58–62.

7. Володько О.В., Куц Л.І., Дудник С.О. Розвиток туристичної та готельно-ресторанної сфер в умовах воєнного стану в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 6. С. 122–130.

REFERENCES:

1. Kilkist zainiatykh pratsivnykiv na pidpriemstavakh za yikh rozmiramy za vydamy ekonomichnoi diialnosti [The number of employed workers at enter-

prises by their size by types of economic activity]. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy*. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian]

2. Kilkist diiuchykh subiektiv hospodariuvannia za vydamy ekonomichnoi diialnosti [The number of active economic entities by types of economic activity]. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy*. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian]

3. Obsiah realizovanoi produktsii (tovariv, posluh) subiektiv hospodariuvannia za vydamy ekonomichnoi diialnosti [Volume of sold products (goods, services) of economic entities by types of economic activity]. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy*. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian]

4. Podatkovi nadkhodzhennia do derzhavnogo biudzhetu, mln hrn (ahrehatsiia danykh po kodyfikatoru terytorialnykh hromad) [Tax revenues to the state budget, million hryvnias (aggregation of data according to the codifier of territorial communities)]. *Derzhavna podatкова sluzhba Ukrainy*. Available at: <https://map.tax.gov.ua/main> [in Ukrainian]

5. Malska, M.P., Bryhilevych, H.M. (2023). Rozvytok hotelno-restorannoho biznesu v suchasnykh umovakh [Development of the hotel and restaurant business in modern conditions]. *Turystychnyi ta hotelno-restorannyi biznes v Ukraini: problemy rozvytku ta rehuliuвання: Materialy KhIV Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii – Tourism and hotel-restaurant business in Ukraine: problems of development and regulation: Materials of the 14th International Scientific and Practical Conference (23–24 bereznia 2023 roku, m. Cherkasy): u 2-kh tomakh / M-vo osvity i nauky Ukrainy, Cherkas. derzh. tekhnol. un-t. T. 1. Cherkasy: ChDTU, 31–33. [in Ukrainian]*

6. Kushniruk, V.S., Denyshchenko, L.V. (2023). Hotelno-restoranna industriia: suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku [Hotel and restaurant industry: current state and development prospects]. *Modern Economics*, 38, 58–62. [in Ukrainian]

7. Volodko, O.V., Kushch, L.I., Dudnyk, S.O. (2023). Rozvytok turystychnoi ta hotelno-restorannoi sfer v umovakh voiennoho stanu v Ukraini [Development of the tourist and hotel-restaurant spheres under martial law in Ukraine]. *Investytsii: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience*, 6, 122–130. [in Ukrainian]